

Iskoláztatás és művelődés

A római katolikus és evangélikus felekezet természetesen iskolákat tartott fenn már a XVIII. századtól kezdve. Az iskolák 1848 előtt épültek. A felekezeti oktatás-nevelés a hagyományos mederben folyt az 1848-49-es forradalom és szabadságharc leverése után is.

A jobbágyfelszabadításkor, Csömör úrbéri egyezsége keretében (1862. máj. 15.) kiadták a római katolikus kántornak és tanítónak, valamint az iskolának, úgyszintén az evangélikus iskolának a szántóföldjét az un. Rétpótlék dűlőben.

A Belga Bank Társaság, melynek tulajdonába jutott a Grassalkovich uradalom, az 1866. szept. 21-én Csömörön hozott alispáni végzés szerint három-három hold (1200 négyszögölös) szántóföldet adományozott alapítvány részére a csömöri római katolikus és evangélikus iskoláknak. Ezután az iskolák ezeket a földeket rendszeresen haszonbérbe adták művelésre.

Már említettük, hogy 1866-ban a községi faiskolát átadták „mindkét felekezet” részére, mert haszonbérő nem jelentkezett. Állami intézkedésre 1899-ben újra faiskolát kellett volna létesíteni, ekkor a község vezetése arra gondolt, hogy visszaveszi a területet az egyházi iskoláktól, de azok tiltakoztak ez ellen.

PPS vm. közigazgatási bizottsága elrendelte állami iskola felállítását Csömörön, a képviselőtestület 1900. máj. 31-én tárgyalta. Bitskey Gyula jegyző támogatta az állami iskola megszervezésének a gondolatát. A képviselőtestület azonban, elsősorban anyagiakra hivatkozva, elodázta a döntést. Úgy határozott, hogy meg kell keresni a felekezeti iskolákat, hogy hajlandók-e fokozatosan átállni az állami iskolákra. Az állami iskolák esetében a tanítók fizetését az állam folyósította, a községek csak a teremlétséget (ha nem volt községi iskolaépület), a fűtés, világítás költségeit állták és fizették az iskolaszolgát.

Az állami iskola ügyét újból 1900. nov. 13-án tárgyalta a képviselőtestület, megint elodázták a döntés, valaki már meg is jegyezte, hogy „posványosodásnak” indult az ügy. Elrendelték azért az állami iskola költségvetési előirányzatának az elkészítését. Ezt 1901. ápr. 4-én tárgyalták, a nagy vita ellenére döntés most sem született. Bár 1900. máj. 31-én, nov. 13-án afféle hajlottak, hogy teljesen egészében állami fenntartású iskolát kell létesíteni a községben. Vagyis a képviselőtestület az iskola fenntartásának gondját egyedül az államra akarta hárítani. A községi óvoda épületét is felajánlották 1901. ápr. 4-én az államnak, hogy az tartsa fenn az óvoda intézményét is. A vármegyei hatóság 1893-ban már előírta az óvod renoválását, de anyagiak hiányában ezt 1901-ig nem tudták végbevinni.

Újra tárgyalták 1901. júl. 22-én az ügyet és vállalták az 1902-1903-as tanévre az állami iskola felállítását, ha addig a két felekezet nem építi fel a sajátjait, mert ezt tekintették volna a legjobb megoldásnak, ebben az esetben a község költségvetése nem terhelődne.

Végül is a felekezeti iskolák tovább működtek, 1910 körül a váci püspök joghatósága alá tartozó elemi katolikus iskola Csömörön három tanerős volt, és működött az evangélikus elemi iskola is, 1905-től új épületben Zsellő Pál egyetlen tanítóval.

A községi óvoda sem ment át állami kézbe, 1900-tól Szabó Anna volt az óvónő.

Csömör római katolikus iskola tanítói

1858-1881: Prizsinszky József kántor-tanító (született Kékkőn, 1829-ben), képesítést nyert 1856-ban, 1851-től Érsekújvárott működött, 1858-tól Csömörön, fizetése 688 forint 18 krajcár évente.

1858-1867: Scholcz Gyula segédtanító

1873-1875: Gajdár Ferenc tanító

1880-1903: Kerkasztner Jakab (született Bp.-en, 1851-ben), tanító, képesítést nyert Nagyszombatban 1870-ben, ahol 10 évig működött, 1880-ban jött Csömörré. Fizetése 358 forint 84 krajcár.

1900- :Turnovszky István (született Szentfülöpön, 1879-ben), tanítói oklevelet 1900-ban szerzett Kalocsán, 1900-tól Csömörön működik. Fizetése 600 + 200 forint évente.

1903-1907: Kapossy Pongrác tanító, fizetése 400 + 400 forint évente.

1905- :Lesmaiszter Jozefin, Turnovszky Istvánné, tanítói oklevelet Bp.-en szerzett, 1905-től működik Csömörön, a zebegényi kántor és postamester lánya.

1906- : Vadkerthy Zsigmond, kántor-tanító. Esztergomban végezte a tanítóképzőt 1895-ben. Működését Komáromszentpéteren kezdte, majd Budaörsön, Nagytétényben folytatta, 1906-tól kántor és iskolaigazgató Csömörön.

Csömör evangélikus iskola tanítói

1824-1868 Simkó Mátyás

1869-1914 Zselló Pál

1902-1927 Nagyné, majd Kunné Horváth Margit

1914-1919 Gosztonyi Gyula

1919- Klaudinyi Lajos

Vadkerthy Zsigmond 1906-tól római katolikus kántor és elemi iskolai igazgató Csömörön, jelentős szerepe volt a két háború közötti művelődésben. Felesége, Wágner Mária 1908-tól a csömöri posta vezetője volt és férjének támasza a kulturális mozgalmakban.

A helyi művelődés formái, fórumai a különböző asztaltársaságok, ivócimboraságok stb. voltak. Híres mulatságokat rendezett a

Pusztaszentmihály Anna- és Árpád-telepi asztaltársaság az 1900-as évek elején. A népi asztaltársaságok mellett működött a közigazgatási elitnek úgynevezett Csütörtöki Társasága, amelyik minden csütörtökön más-más településen tartotta összejöveteleit rendszerint a jegyző lakásán illetve valamelyik vendéglő különtermében.

A községi Kossuth-szobrok állításának a korszaka jött el az I. világháború előtt, divat volt turul-madaras emlékműveket is felavatni. Mind között azonban a legemlékezetesebbre sikerült Erzsébet magyar királyné szobrának leleplezése 1901. máj. 19-én a gödöllői Erzsébet-parkban, amelyen megjelent a környék 20-30 falujának a küldöttsége. Mint köztudott, Erzsébet királynét Genfben 1898. szept. 10-én meggyilkolta egy olasz anarchista. Erzsébet királyné tisztelete és szeretete nagyon erős volt Gödöllőn és környékén és máiglan sem enyészett el.

Bizonyosra vehető, hogy a Gödöllői dombság falvaiban még az 1940-es években is sokkal több leánygyermeket kereszteltek Erzsébet névre, mint az ország más tájain. Az Erzsébet-kultusznak ez is egyik megnyilvánulása.

Az Erzsébet-szobor leleplezésére a csömöri küldöttséget a képviselőtestület állította össze. Azt mondhatjuk, hogy a község gondosan megválogatta azokat, akikkel reprezentálni akart a felemelő ünnepségen.

Csömör község küldöttsége természetesen a saját költségén és ellátásán utazott és vett részt a szobor leleplező ünnepségen. A község számlájára azonban táblát és két feliratos nemzeti színű zászlót készíttettek. A küldöttség vezetését a jegyzőre bízták.

Az első közkönyvtár Csömörön 1900-ban létesült, amikor a Földművelésügyi Minisztérium a csömöri ingyenes Népkönyvtár részére 155 kötet könyvet adományozott, azért 1900. márc. 22-én a képviselőtestület elhatározta egy könyvszekrény beszerzését községi pénzből.

A képviselőtestület a népkönyvtár ügyét legelőször 1898. nov. 20-án hozta szóba Bitskey Gyula felvetésére. A népkönyvtár „kezelésére” is őt kérték fel, és egyben megalkották a könyvtár működési szabályait is.

„A népkönyvtárat a képviselőtestület által e célból kijelölt helyen zárható szekrényben felelősség terhe mellett a könyvtárnok kezeli. A könyvtárnok a könyveket a község bírójával községi pecséttel lebélyegezteti, megszámozza, azokról rendes sorszámmal ellátott címtárat, a kölcsönzött könyvekről pedig napló vezet, melyben egyszersmind a kölcsönvevők az átvételt elismerik, tartozik minden vasárnap 10 órától 11 óráig a könyvek kikölcsönzését, ill. visszavételét eszközölni....A népkönyvtárból a község minden megbízható lakója kaphat kölcsön és pedig egyszerre egy-két kötetet, legfeljebb két heti időtartamra, más községi lakos szintén kaphat azonban csak községbeli megbízható lakos jótállása mellett.

A könyvek megrongálása esetén 50 forint büntetésdíjat is fizethetnek. Az e címen begyűlt pénzek átvétele a könyvtárnok által kikölcsönzésről vetett naplójában feltüntetendő, s a község pénztárában beutalványozandó.

A könyvtárnok minden évben a község költségvetésének egybeállítására előtt előterjesztést tesz a képviselőtestülethez a részben, hogy mely új könyvek lennének a népkönyvtár részére beszerezhetőek.”